

Κ. Ι. ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ, Ἀθηναί

ΠΕΡΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΚΑΤΑ ΠΛΑΤΩΝΑ

1. Ὁ Πλάτων καὶ ἡ ἐπανάστασις.

Σύμφωνα μὲ διάχυτη σήμερα γνώμη, ὁ Πλάτων, φιλόσοφος ἐπώνυμος τοῦ ἰδεαλισμοῦ, καὶ ἄλλωστε γόνος ἀριστοκρατικῆς οἰκογένειας τῶν Ἀθηνῶν, φαίνεται ὁλωσδιόλου ξένος πρὸς τὴν ἐπανάστασι¹, καὶ πάντως ἐλάχιστα δεκτικὸς γιὰ ἐκλεκτικὴ συγγένεια μαζί της. Καὶ ὅμως, στὸ πλαίσιο τῆς κλασσικῆς θεωρίας του γιὰ τὴν «ἀρίστην πόλιν», ἔχει ἀδρὰ συλλάβει καὶ παρουσιάσει τὴν ἐπανάστασι, καὶ μάλιστα σὲ μορφή ριζική.

Βέβαια, δὲν εἶναι ὁ Πλάτων ἰδεολογικὰ προσηλωμένος στὴν ἐπανάστασι². Ἀναφέρεται ὅμως σ' αὐτὴν ὡς κάτι δεοντικὰ θετικό, χωρὶς κανένα δισταγμό: καταγγέλλει τὴ σύρριζη διαφθορὰ τῶν κοινωνικοπολιτικῶν θεσμῶν καὶ τῶν ἀντίστοιχων ἠθῶν τῆς ἐποχῆς του³, ποὺ εἶναι ἠθικὸς λόγος ἀποχρῶν γιὰ τὴν ἐπανάστασι· βεβαιώνει ἐπίσης τὴν πολιτικὴ της ἀναγκαιότητα, καθὼς τὴν χαρακτηρίζει ἀπαραίτητη γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς «ἀρίστης πόλεως».

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐποικοδομητικὴ ἐπανάστασι, ὁ Πλάτων γνωρίζει, καὶ περιγράφει, τὴν ἐπανάστασι, ποὺ ξεσπάει δίχως νὰ ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ πολιτικὴ, μὲ συνδρομὴ ἀπλῶς τῶν περιστάσεων ἢ καὶ τῶν παγίδων τῆς Ἱστορίας, καὶ ποὺ ἐκφυλίζεται μᾶλλον σὲ καταστάσεις ἀναρχίας ἢ τυραννίας⁴, ἀντὶ νὰ ὁδηγήσῃ θετικὰ στὴν ἐγκαθίδρυσι τῆς «ὀρθῆς πολιτείας». Ἡ ἀπαισιόδοξη αὐτὴ θεωρία γιὰ τὴν ἐπανάστασι - κοινωνικὴ ἔκρη-

1. Ἡ νεωτερικὴ αὐτὴ προκατάληψη, ἀπότοκη σφαλερῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας καὶ θλιβεροῦ κοινωνιολογισμοῦ, προϋποθέτει καὶ ἄγνοια τῶν μαρτυριῶν τῆς ἀρχαίας φιλοσοφικῆς εἴτε παρα-φιλοσοφικῆς γραμματείας. Ὑπενθυμίζομε τοὺς χαρακτηρισμοὺς τῆς πλατωνικῆς πολιτικῆς στὸ δεύτερο Βιβλίο τῶν *Πολιτικῶν* τοὺς Ἀριστοτέλους καὶ παραθέτομε τὸ χωρίο XI, 509 ab τοῦ ἔργου τοῦ Ἀθηναίου *Δειπνοσοφισταί*: ὥσπερ καὶ Χαίρων ὁ Πελληγεύς, ὃς οὐ μόνον Πλάτωνι ἐσχόλακεν... οὗτος οὖν τῆς πατρίδος πικρῶς τυραννήσας οὐ μόνον τοὺς ἀρίστους τῶν πολιτῶν ἐξήλασεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς τούτων δούλοις τὰ χρήματα τῶν δεσποτῶν χαρισάμενος καὶ τὰς ἐκείνων γυναῖκας συνώκισεν πρὸς γάμον κοινωνίαν, ταῦτ' ὠφεληθεῖς ἐκ τῆς καλῆς «πολιτείας» καὶ τῶν παρὰ νόμων «νόμων».

2. Δὲν θεωρεῖ ὁ Πλάτων αὐταξία τὴν ἐπανάστασι καὶ δὲν πραγματεύεται κὰν τὴν ἐπανάστασι χωριστά, ὡς αὐτοδικαίωτο θέμα τῆς θεωρίας.

3. *Ἐπιστολὴ Ζ'* 326a.

4. *Πολιτεία* VIII, προπάντων 557b - 558c, 562e - 563e, 565a - 569c.

ξη, πού αναπτύσσεται ιδιαίτερα στο ὄγδοο βιβλίο τῆς *Πολιτείας*, δὲν εἶχε ἀπήχηση μεγάλη στοὺς συγγραφεῖς πολιτικῶν θεωριῶν⁵, ἂν καὶ ἄξιζε νὰ ἔχη. Ἀντίθετα, ἡ αἰσιόδοξη μᾶλλον προοπτικὴ γιὰ τὴν ἐποικοδομητικὴ ἐπανάσταση, πού διαγράφεται σὲ χωρία τῶν βιβλίων ἔκτου καὶ ἑβδομου τοῦ κλασσικοῦ αὐτοῦ ἔργου, ἐπηρέασε βαθύτατα, προπάντων ἑμμεσα, τὴν ἐπαναστατικὴ θεωρία καὶ δράση.

2. Ἐκκαθάριση τῶν κοινωνικο-ἠθικῶν στοιχείων τοῦ παρελθόντος.

Ἡ ἐπανάσταση ὑπάγεται λογικά, δηλαδὴ πραξεο-λογικά, στὴν πολιτικὴ δράση, ὅχι ὅμως στὸν ἀξιολογικὸ προσανατολισμὸ τῆς, ἀλλὰ μᾶλλον στὴ μέθοδό τῆς⁶. Καὶ ἀκριβῶς ἡ ἐποικοδομητικὴ ἐπανάσταση τέτοια θέση κατέχει στὸ σύστημα τῆς πολιτικῆς τοῦ Πλάτωνος. Πραγματικά, στὸ ἕκτο βιβλίο τῆς *Πολιτείας*, προβάλλει τὸ ἐρώτημα, ποιά θὰ εἶναι ἡ πρακτικὴ μέθοδος τῶν ἀληθινῶν φιλοσόφων, γιὰ νὰ ἐφαρμόσουν τὸ ἰδεατὸ⁷ σχέδιο κοινωνίας, τὸ γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα τῆς «ἀρίστης πολιτείας». Καὶ ἀπαντητικὰ στὸ πολιτικὸ αὐτὸ ἐρώτημα, ἔρχεται ἡ βεβαίωση ὅτι πρώτη προσπάθειά τους θὰ ὑπάρξῃ νὰ καταλύσουν καὶ νὰ σβήσουν ὀλικά τὴν πολιτικὴ δομὴ τῆς κοινωνίας καὶ τὶς ἠθικὲς ἀρχὲς καὶ συνήθειες τῶν ἀνθρώπων τῆς (*Λαβόντες... ὥσπερ πίνακα πόλιν τε καὶ ἦθη ἀνθρώπων, πρῶτον μὲν καθαρὰν⁸ ποιήσκειαν ἄν*, 501a). Εἶναι τὸ ἀκέραιο ἐπαναστατικὸ αἶτημα, πού ἔμελλε, παρὰ τὴν ἀμετρία του ἢ καὶ ἴσως γι' αὐτήν, νὰ γίνῃ ἐπαναστατικὸ σύνθημα οἰκουμενικό. Ἐξ ἄλλου, δὲν παραγνωρίζεται ἡ πελώρια

5. Βλ. ὅμως Karl Popper, *The Open Society and its Enemies*, 1. *Plato*, 1966⁵, σ. 40, ὅπου ἐξαίρεται ἡ πλατωνικὴ περιγραφή τῶν «ἡμαρτημένων πολιτειῶν» ὡς θεωρία πού ἐνέχει *the typical course of social change*. Πρβλ. Ernest Barker, *Greek Political Theory*, (1918), 1964⁶, σ. 283-284.

6. C. Despotopoulos, *Études sur la Liberté*, Paris 1974, σ. 43.

7. Ὁ Πλάτων διστάζει νὰ τὸ χαρακτηρίσῃ ἰδεατὸ καὶ προτιμᾷ νὰ τὸ ὀνομάζῃ ἀγαθὴν πόλιν τε καὶ πολιτείαν καὶ ὀρθὴν (*Πολιτεία* 449a· πρβλ. 472e, *Πολιτικός* 297cd, 302e, *Ἐπιστολὴ Ζ'* 330e) ἢ ἀληθινὴν πολιτείαν (*Πολιτικός* 300e) ἢ ἀρίστην πολιτείαν (*Πολιτεία* 497b, *Νόμοι* 739a) καὶ νὰ τὸ θεωρῇ σὰν παράδειγμα πολιτείας (*Νόμοι* 739a· πρβλ. *Πολιτεία* 592b), δεκτικὸ νὰ πραγματοποιηθῇ κατὰ προσέγγιση (*φύσιν ἔχει πρᾶξιν λέξεως ἦττον ἀληθείας ἐφάπτεσθαι, ... ὥς ἂν ἐγγύτατα τῶν εἰρημένων οἰκήσειεν*, *Πολιτεία* 473ab). Ἄλλο ζήτημα εἶναι, πῶς αὐτὸ ἐρμηνεύθηκε στοὺς ἑπείτα αἰῶνες. Πρβλ. Theimer, *Geschichte der politischen Ideen*, 1973⁴, σ. 17.

8. Πρβλ. Luccioni, *La pensée politique de Platon*, 1958, σ. 172. Δὲν δεχόμαστε ὅμως τὴν εἰκασία τοῦ συγγραφέως, ὅτι ὁ Πλάτων προτείνει τὴν κάθαρση τῆς «πόλεως» ἀπὸ ὑπαγόρευση θρησκευτικῆ. Ὁ πρακτικὸς ἀπλῶς προσανατολισμὸς τοῦ φιλοσόφου στὸ καίριο αὐτὸ αἶτημα τῆς πολιτικῆς του ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ του ἐπανειλημμένα στὴν ἐργασία τοῦ ζωγράφου (*Πολιτεία* 500e, 501bc).

δυσχέρεια τοῦ ἐγχειρήματος, πού μάλιστα κατονομάζεται ρητά: οὐ πάνυ ῥάδιον⁹ (501 a). Ὁ Πλάτων δὲν ἀγνοεῖ τὴ δύναμη τοῦ καθεστῶτος πρὸς ἀντίσταση καὶ ἀντίδραση: μὲ τὰ διαρθρωτικὰ στοιχεῖα του, ριζωμένα στὸ παρελθόν, μὲ τὶς γνῶμες, τάσεις καὶ συνήθειες τῶν ἀνθρώπων του, ἀναθρεμμένων ἀπὸ τὸ παρελθόν.

Μόλις ἐκφράσθηκε, τὸ αἶτημα γιὰ τὴν ἐκκαθάριση τῶν βλαπτικῶν στοιχείων τοῦ παρελθόντος παρουσιάζεται καὶ πάλιν μὲ διατύπωση ταυτόσημη σχεδόν: τῷ μήτε ἰδιώτου μήτε πόλεως ἐθελῆσαι ἂν ἄψασθαι μηδὲ γράφειν νόμους, πρὶν ἢ παραλαβεῖν καθαρὰν ἢ αὐτοὶ ποιῆσαι (501 b), οἱ ἀληθινοὶ φιλόσοφοι δηλαδή. Ὁ Πλάτων ἐπιμένει στὴν πεποίθησή του, ὅτι ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς «ἀρίστης πόλεως» εἶναι ἀσυμβίβαστη μὲ τὴ δομὴ καὶ τὰ ἦθη τοῦ κοινωνικο - πολιτικοῦ τότε καθεστῶτος καὶ ὅτι ἄρα ἡ συνολικὴ ἐκκαθάρισή τους εἶναι ἡ πρώτη φάσις τῆς ἐναγώνιας καὶ πολύμοχθης ἐργασίας γιὰ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς «ὀρθῆς πολιτείας».

Ἡ δεύτερη αὐτὴ διατύπωση τοῦ ἐπαναστατικοῦ αἰτήματος περιέχει δυὸ τρόπους δράσης γιὰ τὴν ἐπίτευξή του: ἢ τὰ ἴδια πρόσωπα, δηλαδή οἱ ἀληθινοὶ φιλόσοφοι, θὰ ἐπωμισθοῦν καὶ τὸ ἀρνητικὸ ἔργο τῆς καταστροφῆς τῶν θεσμῶν καὶ ἠθῶν τοῦ καθεστῶτος¹⁰ καὶ τὸ δημιουργικὸ ἔργο τῆς κατασκευῆς τῆς «ἀρίστης πόλεως», ἢ τὸ ἄχαρι ἔργο τῆς ἐκκαθάρισης τοῦ καθεστῶτος θὰ ἐπιβαρύνῃ ἄλλα πρόσωπα, ὥστε οἱ ἀληθινοὶ φιλόσοφοι νὰ ἐπιδιοθοῦν μόνο στὴν ἀνοικοδόμησις τῆς «ὀρθῆς πολιτείας». Εὐχεται ὁ Πλάτων ἴσως τὸν διαφορισμό, ἂν μπορεῖ νὰ γίνη, τῶν ἀπλῶν μαχητῶν ἐπαναστατῶν καὶ τῶν ἀληθινῶν κυβερνητῶν πού μόνοι ἔχουν τὶς πρόσφορες ιδιότητες γιὰ τὸ δημιουργικὸ ἔργο, τὴν ἀνοικοδόμησις τῆς «ὀρθῆς πολιτείας», καὶ πού θὰ ἦταν προτιμώτερο ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ ἄχαρι ἔργο τῆς ἐκκαθάρισης τοῦ καθεστῶτος.

3. Παραμερισμὸς ὁλόκληρης γενεᾶς ἀνθρώπων καὶ ἀπόρριψη τοῦ ἠθικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν δύο κοινωνικῶν τάξεων.

Σὲ χωρίο τοῦ ἑβδομου βιβλίου τῆς *Πολιτείας* ἐξετάζεται μὲ ποῖο τρόπο θὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἐκκαθάριση τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὰ βλαπτικὰ στοιχεῖα τοῦ παρελθόντος.

Εἶναι ἡ στιγμή πού οἱ ἀληθινοὶ φιλόσοφοι, ἀφοῦ ἔγιναν κάτοχοι τῆς

9. Πρβλ. τὴ διάκριση, μὲ κριτήριον τὸ βαθμὸ εὐχέρειας ἢ δυσχέρειας, τῶν διάφορων τρόπων «καθαρμοῦ» τῆς «πόλεως» (*Νόμοι* 735b - 736a).

10. *Πολιτεία* 564bc: ... οἷον περὶ σῶμα φλέγμα τε καὶ χολή· ὧ δὲ καὶ δεῖ τὸν ἀγαθὸν ἱατρὸν τε καὶ νομοθέτην πόλεως μὴ ἥττον ἢ σοφὸν μελιττουργὸν πόρρωθεν εὐλαβεῖσθαι, μάλιστα μὲν ὅπως μὴ ἐγγενήσεσθον...

πολιτικής εξουσίας, αντιμετωπίζουν τὸ πρόβλημα πῶς θὰ ἐκπληρώσουν τὴν ἀποστολή τους νὰ οἰκοδομήσουν τὴν «ὀρθή πολιτείαν». Καὶ προβάλλεται ὡς πρώτη πράξη τους ἡ ἀποστολὴ στὰ χωράφια ὅλων τῶν ἀνθρώπων ἡλικίας ἄνω τῶν δέκα ἐτῶν καὶ ὁ χωρισμὸς ἔτσι ἀπ' αὐτοὺς ὅλων τῶν παιδιῶν ἡλικίας δέκα ἐτῶν καὶ ὀλιγώτερο. Εἶναι πράξη, ἀπάνθρωπη σχεδόν, ποὺ ὅμως κρίνεται ἀπαραίτητη γιὰ νὰ προφυλαχθοῦν τὰ παιδιά, δηλαδή ἀπὸ τὰ ἥθη τῆς γύρω τους κοινωνίας, ἄρα καὶ τῶν γονέων τους.

Μὲ τὴν προϋπόθεση αὐτὴ μόνο θὰ μπορέσουν, πιστεύεται, οἱ φιλόσοφοι - κυβερνήτες νὰ ἀναθρέψουν χωρὶς ἐμπόδια τὰ παιδιά τῆς γενεᾶς αὐτῆς σύμφωνα μὲ τὰ ἥθη καὶ τοὺς νόμους τῆς ἐκλογῆς τους, δηλαδή τὰ ἥθη καὶ τοὺς νόμους τῶν «φυλάκων» τῆς «ἀρίστης πολιτείας»¹¹. Ἡ πράξη αὐτή, ὅπωςδήποτε, θεωρεῖται ὡς τὸ πιὸ δραστικὸ μέσο γιὰ νὰ ἐγκαθιδρυθῇ εὐκολα καὶ σύντομα¹² ἡ *ὀρθὴ πόλις τε καὶ πολιτεία*, καὶ νὰ εὐδαιμονήσῃ καὶ νὰ παρέχῃ ἄφθονα ὀφέλη στὸ λαό¹³.

Προτείνει, λοιπόν, ὁ Πλάτων συνολικὴ ἀπόρριψη τῶν ἡθῶν καὶ τῆς δομῆς τῆς κοινωνίας, τῆς κληρονομημένης ἀπὸ τὸ παρελθόν, καὶ τῇ θέσει ὀλόκληρης γενεᾶς ἀνθρώπων στὴ σκιά τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητας, ποὺ ἐφεξῆς ἐκπρόσωπός της ἐνεργὸς εἶναι ἡ νέα γενεά, ἡ ἀπαρτισμένη ἀπὸ τὰ παιδιά, προορισμένη νὰ γίνῃ ὁ ἀνθρώπινος συντελεστής ποὺ ταιριάζει στὴν «ἀρίστην πόλιν». Εἶναι, ἀληθινά, ἐπανάσταση ριζικὴ. Ἡ ἀποκοπὴ ἀπὸ τὸ παρελθὸν ἔχει θέμα τὸν ὑφιστάμενο ἠθικὸ πολιτισμὸ¹⁴ τῆς κοινωνίας συνολικά, ὅχι μόνο τὴν κυρίαρχη κοινωνικὴ τάξη καὶ τὸν ἠθικὸ πολιτισμὸ της.

Καὶ ὅμως, ἡ διαίρεση τῆς κοινωνίας σὲ τάξεις¹⁵ δὲν ἀγνοεῖται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα. Ἀλλὰ ὁ μέγιστος αὐτὸς φιλόσοφος—ἐνῶ πρῶτος ἴσως παρουσιάζει τὴν ταξικὴ διάρθρωση τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας—δὲν ἐμπιστεύεται σὲ μιὰν ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς τάξεις, στὴν τάξη τῶν φτωχῶν ἔστω καὶ τῶν καταπιεσμένων, ὥστε καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὸ ἰδιαίτερό της σύστημα ἀξιών στὴ νέα ὑπὸ διάπλαση κοινωνία· θεωρεῖ καὶ τὶς δύο κοινωνικὲς τάξεις βα-

11. "Ὅσοι μὲν ἂν πρεσβύτεροι τυγχάνωσι δεκετῶν ἐν τῇ πόλει, πάντας ἐκπέμψωσιν εἰς τοὺς ἀγρούς, τοὺς δὲ παῖδας αὐτῶν, παραλαβόντες ἐκτὸς τῶν νῦν ἡθῶν ἃ καὶ οἱ γονεῖς ἔχουσι, θρέψωνται ἐν τοῖς σφετέροις τρόποις καὶ νόμοις, οἷσιν οἷοις διεληλύθαμεν (540e-541a). Πρβλ. Luccioni δ.π. σ. 170 ἐπ., Porper, δ.π. σ. 166.

12. *Πολιτικός* 293d, *Νόμοι* 736bc.

13. *Καὶ οὕτω τάχιστα τε καὶ ῥᾶστα πόλιν τε καὶ πολιτείαν, ἣν ἐλέγομεν, καταστᾶσαν αὐτὴν τε εὐδαιμονήσῃ καὶ τὸ ἔθνος ἐν ᾧ ἂν ἐγγένηται πλεῖστα ὀνήσῃ* (541a).

14. "Ὅχι ὅμως τὴν τεχνικὴ ἢ τὴν ἐπιστήμη.

15. Ἡ ὑπαρξὴ τους, καὶ εἰδικώτερα στὴν «ὀλιγαρχικὴ πολιτείᾳ», περιγράφεται ἄδρᾳ στὰ χωρία τῆς *Πολιτείας* 422e-423de, 551de, 422d, 462ab, 547c. Πρβλ. *Νόμοι* 712-713a, 715ab. Βλ. καὶ Theimer, δ.π., σ. 18.

θιά διαποτισμένες ἀπὸ τὴν ἠθικὴ διαφθορὰ τῆς ὑπάρχουσας κοινωνίας. Ἔτσι, ἡ κοπὴ στὰ δύο τοῦ ὑφιστάμενου πληθυσμοῦ τῆς κοινωνίας προτείνεται ὡς ἀπόσπαση ἀπλῶς τοῦ μέρους ἐκείνου, ποὺ δὲν εἶναι ἀκόμη ὀλοκληρωτικὰ ἐνταγμένο στὴν ὑπάρχουσα κοινωνία καὶ δὲν εἶναι ἀκόμη ἀνεξάλειπτα σφραγισμένο ἀπὸ τὸν ἠθικὸ πολιτισμὸ τῆς· χωρὶς νὰ ὑποσημαίνει καμιά ἱστορικὴ ἐκδίκηση μεταξὺ κοινωνικῶν τάξεων ἢ ἀνθρώπινων γενεῶν, καμιά τυχὸν μνησικακία ἢ ἄλλο ἐχθρικὸ συναίσθημα πρὸς τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ὑφιστάμενου πληθυσμοῦ τῆς κοινωνίας, ποὺ ἀνάλγητα παραμερίζεται γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησι τῆς «ὀρθῆς πολιτείας». Ἡ προϋπόθεσις τῆς κοινωνικῆς σωτηρίας, πιστεύει ὁ Πλάτων, εἶναι ὅχι ἡ νίκη τῆς μιᾶς ἀπὸ τὶς δύο ἀντίπαλες κοινωνικὲς τάξεις, ἀλλὰ ἡ ὑπερνίκηση ριζικὰ τῆς πάλης τῶν τάξεων : ἡ κοινωνικοπολιτικὴ δομὴ καὶ ὁ ἠθικὸς πολιτισμὸς, ποὺ θὰ σώσουν τὴν ἀνθρωπότητα καὶ θὰ τὴν φέρουν σὲ καθεστῶς γνήσιας εὐδαιμονίας, θὰ προέλθουν ὅχι ἀπὸ οἰαδήποτε κοινωνικὴ τάξη, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ ὑπερβατικὴ πηγὴ.

4. Ἡ ἐπανάστασις καὶ οἱ φιλόσοφοι.

Ἡ ὑπερβατικὴ αὐτὴ πηγὴ χορηγεῖ στὴν ἐπανάστασις, ποὺ εὐαγγελίζεται ὁ Πλάτων, καὶ ὑπέρτατη ἐγγύησις γιὰ τὴν ἠθικὴ τῆς θεμελίωσις. Ἐξ ἄλλου, ὡς ἐνδιάμεσοι μεταξὺ τῆς ὑπερβατικῆς αὐτῆς πηγῆς καὶ τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος θὰ δράσουν οἱ ἀληθινοὶ φιλόσοφοι, ἀνεπηρέαστοι ἀπὸ ταξικοὺς ἢ ἄλλους πρὸς μεροληψία προσδιορισμούς. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς καὶ θὰ εἶναι κατ' ἀρχὴν ἡ ἐπαναστατικὴ δράσις ἀναμάρτητη¹⁶.

Φορεῖς, λοιπόν, τῆς πρωτοβουλίας γιὰ τὴν ἐπανάστασις εἶναι, κατὰ Πλάτωνα, οἱ ἀληθινοὶ φιλόσοφοι μὲ τὴν πολιτικὴ ἀποστολὴ τους. Ἄλλωστε ἡ ἐπαναστατικὴ πρωτοβουλία τους εἰσάγει στὴν ἱστορία τὴ μόνη δυνατότητα νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ «ὀρθὴ πολιτεία», ἂν πρόκειται ποτὲ νὰ πραγματοποιηθῇ¹⁷. Καὶ εἶναι οἱ ἀληθινοὶ φιλόσοφοι ἄνδρες εἴτε γυναῖκες¹⁸ ποὺ μὲ τὸν ἐξαίσιον φυσικὸ προικισμό τους¹⁹ καὶ μὲ τὴν ἐναρμονισμένην σ' αὐτὸν παιδείαν τους κατέχουν τὶς ἀπαραίτητες ἠθικὲς ιδιότητες καὶ διανοητικὲς ἱκανότητες γιὰ τὴν ἄσκησις τῆς ἀληθινῆς πολιτικῆς· ἔχουν στερεὸ χαρακτῆρα, συνθεμένο ἀπὸ σωφροσύνη, καρτερία καὶ θάρρος, ἀπὸ μετριότητα καὶ σταθερότητα, μεγαλοπρέπεια καὶ χάρι, ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ προσήλωσις πρὸς τὴ δικαιοσύνη· ἔχουν ἀκόμη ἐκπαίδευσις ὀλοκλη-

16. *Πολιτεία* 506ab.

17. *Πολιτεία* 541b, 501e, 500e, 499b, 473e.

18. *Πολιτεία* 540c, Πρβλ. Luccioni δ.π. σ. 143.

19. *Πολιτεία* 487a, 490ac, 494b.

ρωμένη στις ἐπιστῆμες καὶ στὴ διαλεκτική, ἢ καὶ τὴν ὑπάτη πνευματικότητα ὕστερ' ἀπὸ μύηση κάπως στὸ Ἄγαθό, καὶ ἄρα τὴ ὑψιστὴ ἀνθρώπινη φρόνηση, ὥστε καὶ τὴν πολιτικὴ διορατικότητα. Μὲ τέτοια προσόντα οἱ φιλόσοφοι αὐτοὶ ἐνσαρκώνουν τὴ Μοῦσα — δηλαδή τὴ νοημοσύνη καὶ τὴν ἠθικότητα προσωποποιημένες—, ποὺ ἡ παρουσία τῆς ἐξουσιαστικῆς στὴν κοινωνία εἶναι ὁρος γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητος²⁰.

Οἱ ἔξοχοι, λοιπόν, αὐτοὶ σοφοὶ καὶ ἥρωες μαζί, ποὺ εἶναι οἱ ἀληθινοὶ φιλόσοφοι, ὅταν καταλάβουν τὴν πολιτικὴ ἐξουσία γιὰ νὰ ἐπιχειρήσουν τὴ ριζικὴ ἐπανάσταση, τὴν οἰκοδομητικὴ τῆς «ὀρθῆς πολιτείας», θὰ δείξουν ἠθικὴ συμπεριφορὰ ὁλωσδιόλου ἄπταιστη: θὰ περιφρονοῦν τὶς τιμὲς ἀπὸ τὰ ἀξιώματα, ποὺ θὰ τὶς θεωροῦν ἀνάξιες τῶν πραγματικῶν ἐλεύθερων ἀνθρώπων καὶ ἀποσιλωμένες ἀπὸ ἀληθινὴ ἀξία· θὰ ἀποδίδουν τὴν πιὸ μεγάλη σπουδαιότητα στὴν ὀρθότητα τῆς δράσης καὶ στὴν ἀπότοκὴ τῆς τιμῆ καὶ θὰ πιστεύουν στὸ «δίκαιον» ὡς τὴν ὑψιστὴ καὶ τὴν ἀναγκαιότατη ἀπὸ τὶς ἀξίες· καὶ θὰ κατορθώσουν τὴν κατασκευὴ τῆς «πόλεως» τους, μὲ τὴ δράση τους ἀκριβῶς στὴν ὑπηρεσία τοῦ «δικαίου», ποὺ καὶ θὰ ἐπιφέρῃ τὴν ὁλοένα καὶ μεγαλύτερη ἀκμή του²¹.

5. Μὴ ἀναφορὰ σὲ κοινωνικὲς δυνάμεις γιὰ τὴν ἐπαναστατικὴ δράση.

Ἐνῶ μὲ τόση ἐπιμονὴ ἔχουν περιγραφῇ οἱ ἠθικὲς ιδιότητες καὶ οἱ διανοητικὲς ἱκανότητες ἐκείνων, ποὺ μόνοι θὰ εἶναι ἡ ἐνεργὸς πλευρὰ τῆς Ἱστορίας γιὰ τὴν ἐπανάσταση καὶ τὴν ἀνοικοδόμησι τῆς «ἀρίστης πολιτείας», ἀντίθετα σιωπὴ ὀλικὴ σχεδὸν ἔχει τηρηθῇ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα γιὰ τὴν πολιτικὴ συγκυρία καὶ γιὰ τὶς κοινωνικὲς δυνάμεις, ποὺ θὰ φέρουν στὴν πολιτικὴ ἐξουσία τοὺς ἀληθινοὺς φιλοσόφους.

Ὁ μεγαλοφυὴς μαθητὴς τοῦ Σωκράτους συμμορφώνεται μὲ τὸν βαθὺ κριτικισμὸ τοῦ δασκάλου του, ἰδιαίτερα ἐμπρὸς στὰ ἀστάθμητα, ὅπως διαβλέπει, στοιχεῖα τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι καὶ δὲν παρασύρεται σὲ διαγνώσεις καὶ προβλέψεις γιὰ θέμα τόσο πολυενδεχόμενο ἀπὸ τὴ φύση του, καὶ ἄρα τόσο ἄδηλο στὴν πραγματικότητα, καθὼς ἡ κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας γνήσια καὶ ὀριστικά. Δὲν εἶναι δηλαδή ὁ Πλάτων καθόλου στοχαστὴς οὐτοπιστὴς ὥστε νὰ ριψοκινδυνεύσῃ πολιτικὲς προφητείες. Καὶ ἡ ἑκτοτε πολιτικὴ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος φαίνεται νὰ δικαιολογῇ τὴν ἐπιφυλακτικὴ στάση του γιὰ τὸ σπουδαῖο αὐτὸ θέμα. Δὲν διστάζει ὁμῶς ὁ πολιτικῶς διορατικώτατος φιλόσοφος νὰ παρουσιάσῃ καὶ τὸ ἐνδεχό-

20. *Πολιτεία* 499d.

21. *Πολιτεία* 540de, 521a.

μενο πολιτικῆς πρωτοβουλίας θετικῆς τῶν ἰδίων τῶν κατόχων τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, δηλαδή, παρακινημένοι ἀπὸ οἶονεὶ θεϊκὴ ἔμπνευση²², νὰ προσχωρήσουν ὁλόψυχα στὴν ἀληθινὴ φιλοσοφία καὶ ν' ἀπευθυνθοῦν στοὺς ἀληθινούς φιλοσόφους καὶ νὰ τοὺς παραδώσουν τὴν πολιτικὴ ἐξουσία. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξαγγελία τοῦ αἵσιου αὐτοῦ ἐνδεχόμενου, ἀναφέρεται ὁ Πλάτων ἀπλῶς στὶς πολλὰς δυνατότητες ὅσες περιέχει ἡ μελλοντικὴ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος²³.

Ἐξ ἄλλου, δὲν παύει ὁ παράτολμος «ζωγράφος» τῆς «ἀρίστης πόλεως» νὰ ἐπιβεβαιώνει τὴν πεποίθησή του, ὅτι, ἔστω κατὰ προσέγγιση, τὸ πολιτικὸ σχέδιό του εἶναι δεκτικὸ πρακτικῆς ἐφαρμογῆς· καὶ μάλιστα, ἐπιτρέπει στὸν ἑαυτό του πρόβλεψη, ἐξαιρετικὰ αἰσιόδοξη: ἡ ἐπανάσταση καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς ἀρίστης κοινωνίας θὰ ἦταν ἴσως δυνατόν νὰ πραγματοποιηθοῦν μὲ τὴ συναίνεση τοῦ λαοῦ, πρόθυμου νὰ παράσχη στοὺς ἀληθινούς φιλοσόφους τὴν ἐμπιστοσύνη του, μόλις ἀντιληφθῇ τὶς πραγματικὰς προθέσεις τους καὶ πεισθῇ γι' αὐτές²⁴. Ἡ σωστικὴ ἐπανάσταση, λοιπόν, ἢ τουλάχιστον ἡ ἐγκατάστασις τῶν αὐτουργῶν τῆς φιλοσόφων στὴν πολιτικὴ ἐξουσία θὰ μπορούσε νὰ γίνη μὲ τὴν πειθῶ, χωρὶς προσφυγὴ στὴ βία.

6. Ἐμπνευστικὴ πηγὴ καὶ πρακτικὴ μέθοδος γιὰ τὴ μετεπαναστατικὴ ἀνοικοδόμησις.

Οἱ ἀληθινοὶ φιλόσοφοι, μόλις ἐγκατασταθοῦν στὴν πολιτικὴ ἐξουσία, θὰ βρεθοῦν ἐμπρὸς σὲ κατάστασις πρωτόγνωρη: θὰ ἔχουν νὰ ἐφεύρουν τὴ δομὴ τῆς νέας κοινωνίας καθὼς καὶ τὸν τύπο τοῦ νέου ἀνθρώπου τὸν ἀντίστοιχο μὲ αὐτήν. Πραγματικά, ὅστερ' ἀπὸ τὴ ριζικὴ ἄρνησις τῶν ἠθῶν τοῦ παρελθόντος, δὲν διαθέτουν γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουν κανένα ἠθικὸ πολιτισμό, κοινωνικὰ ὑπαρκτό· εἶναι ἄρα ἐξανασκασμένοι ἀπὸ τὰ πράγματα νὰ ἐκπληρώσουν τὴ μεγάλη, κοινωνιοπλαστικὴ, ὅπως καὶ ἠθοπλαστικὴ, ἀποστολή τους, χωρὶς ἀξιολογικὰ ἐφόδια μὲ προέλευση κοινωνικὴ. Καὶ ὅμως ὁ Πλάτων ἔχει ἀκέραιη ἐμπιστοσύνη στοὺς ἀληθινούς φιλοσόφους γιὰ τὸ πρωτότυπο αὐτὸ ἔργο τους. Εἶναι κορυφαία στιγμή τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας του, ὅπου εἶναι τοποθετημένος στοὺς ἀντίποδες τοῦ ἱστορισμοῦ²⁵.

22. *Πολιτεία* 499bc.

23. *Πολιτεία* 499cd.

24. *Πολιτεία* 502b, 501c-e, 500de, 499e, 500a. Πρβλ. *Πολιτικός* 296a. Luccioni, ὁ.π. σ. 169.

25. Ἐμφανίζει ὁ Karl Popper (ὁ.π. σ. 40, 221, 246) τὸν Πλάτωνα ἐμπνευστὴ μακρινὸ τοῦ ἱστορισμοῦ καὶ τοῦ ρομαντισμοῦ, ἀναφέρεται ὅμως στὰ βιβλία VIII καὶ II τῆς *Πολιτείας*.

Ἡ ἐμπνευστική πηγή τῶν ἀληθινῶν φιλοσόφων γιά τήν ἀνοικοδόμηση τῆς «ἀρίστης πόλεως» εἶναι, λοιπόν, ὑπερβατική· ἐξ ἄλλου, ἡ μέθοδος τῆς δράσης τους εἶναι πρακτικά ἐμπειρική.

Στήν ἐπεξεργασία γιά τήν ἐφαρμογή τοῦ σχεδίου τῆς «ὀρθῆς πολιτείας», δηλαδή τοῦ ἄριστου κοινωνικο-πολιτικοῦ συστήματος, οἱ φιλόσοφοι-κυβερνήτες θά στρέφουν ἀλληλοδιάδοχα τὸ βλέμμα, γράφει ὁ Πλάτων, πότε πρὸς τήν ἰδέα τοῦ «δικαίου», πρὸς τήν ἰδέα τοῦ «καλοῦ», πρὸς τήν ἰδέα τῆς σωφροσύνης καὶ τὶς ἄλλες συγγενικὲς ιδέες, γιά νὰ ἀντλοῦν ἀπὸ αὐτὲς συγκεκριμένη ἐμπνευση, καὶ πότε πρὸς αὐτὸ πού ἔχουν δημιουργήσει κάθε φορά στὸ ἦθος τῶν ἀνθρώπων, καθὼς δοκιμάζουν νὰ συγκροτήσουν τήν κοινωνία μὲ σύγκραση ἀπὸ τὰ «ἐπιτηδεύματα»²⁶. Ἐξ ἄλλου, μὲ τὶς ἀλληλοδιάδοχες αὐτὲς θεωρήσεις τῶν ιδεῶν καὶ παρατηρήσεις τῆς ἀνθρώπινης πραγματικότητας, ὁδηγοῦνται καὶ ἐπιφέρουν κάθε φορά διορθώσεις, πότε σβήνοντας²⁷, πότε προσθέτοντας κάτι, ὥσπου κατορθώσουν νὰ διαπλάσουν ἀνθρώπινα ἦθη, εἰς ὅσον ἐνδέχεται θεοφιλῇ²⁸.

Καὶ δὲν ἦταν δυνατόν νὰ προχωρήσουν οἱ ἀληθινοὶ φιλόσοφοι στὸ ἔργο τους μὲ ἄλλη μέθοδο, ἐμπρὸς στὸ κενό, θεσμικὸ καὶ ἠθολογικόν, πού ἔφε-
 ρεν ἡ ἐκκαθάριση τοῦ παρελθόντος. Οἱ οἰκοδόμοι τῆς «ἀρίστης πόλεως» δὲν διαθέτουν ἄλλα τυχόν ἀξιολογικὰ ἐφόδια ἐκτὸς ἀπὸ τὸ φύσει δίκαιον καὶ καλὸν καὶ σῶφρον καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, καὶ αὐτὰ ὅσο θά εἶναι ἱκανοὶ μὲ τὴν διαισθητικὴ φαντασία²⁹ τους νὰ ἀποκαλύπτουν μέσα τους καὶ ν' ἀντλοῦν κανόνες καὶ τρόπους συμπεριφορᾶς, δεκτικούς νὰ ἐφαρμοσθοῦν στὶς συγκεκριμένες καταστάσεις³⁰.

Ἐξ ἄλλου, ἡ ἐφεύρεση αὐτὴ κανόνων καὶ τρόπων συμπεριφορᾶς, καὶ προπάντων ἡ ἐφαρμογή τους καὶ στήν κοινωνία καὶ στοὺς ἀνθρώπους, δὲν γίνονται μονομιᾶς, ἀλλὰ χρειάζονται πολλὲς ψηλαφήσεις καὶ προθυμία γιά διορθώσεις³¹. Ἡ μετεπαναστατικὴ ἀνοικοδόμηση εἶναι ἰδιαίτερα δύσκολη, ὅσο τουλάχιστον ἡ ἐπαναστατικὴ ἐκκαθάριση τοῦ παρελθόντος.

26. Ἀπεργαζόμενοι πυκνὰ ἂν ἐκατέρωσ' ἀποβλέποιεν, πρὸς τε τὸ φύσει δίκαιον καὶ καλὸν καὶ σῶφρον καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, καὶ πρὸς ἐκεῖνο αὖ δ' ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐμποιοῖεν, ξυμμειγνύντες τε καὶ κεραννύντες ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων τὸ ἀνδρείκελον (Πολιτεία 501b· πρβλ. 484cd, ἐπίσης Τίμαιος 29b).

27. Πρβλ. Νόμοι 736b... πόνος δ', ὡς ἔοικεν, καὶ κίνδυνός ἐστιν ἐν πάσῃ κατασκευῇ πολιτικῇ.

28. Πολιτεία 501bc, Πρβλ. Νόμοι 769a-e.

29. Γιά τὴ σπουδαιότητα πού ἡ φαντασία ἔχει στήν πολιτικὴ δράση καὶ γενικά στὸ «κοινωνικο-ἱστορικό», βλ. C. Castoriadis, *L'institution imaginaire de la société*, Paris 1975, σ. 177 ἐπ., πού ὁμῶς ἐννοεῖ τὴ λειτουργία τῆς φαντασίας αὐτοδύναμη, ὡς ὁλωσ-
 διόλου ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὰ «εἶδη» τοῦ Πλάτωνος· πρβλ. ὁ.π. σ. 274.

30. Πρβλ. Πολιτεία 476b-d, 451a, 520c.

31. Πρβλ. Νόμοι 772a-d.

7. Τὸ «δίκαιον», τὸ «καλόν», τὸ «σῶφρον» καὶ «πάντα τὰ τοιαῦτα», καὶ ἡ συμβολή τους γιὰ τὴν κατασκευὴ τῆς «ἀρίστης πόλεως».

Στὴ σειρά τῶν ὑπερβατικῶν ἀξιῶν, τῶν ἐμπνευστικῶν γιὰ τὴ μετεπαναστατικὴ ἀνοικοδόμησι, βρίσκεται σὲ πρώτη θέση τὸ φύσει δίκαιον. Καὶ αὐτὸ εἶναι εὐεξήγητο: ἡ βασικὴ ἀξία γιὰ τὴν ὕπαρξιν τῆς κοινωνίας εἶναι ἡ δικαιοσύνη³², ποὺ εἶναι καὶ ἡ συνολικὴ ἀνθρώπινη ἀρετὴ. Ἀλλὰ τὸ «φύσει δίκαιον», ἂν καὶ βασικὴ ἀξία, σύστοιχη μάλιστα μὲ τὴ συνολικὴ ἀρετὴ, δὲν ἐπαρκεῖ μόνη γιὰ νὰ καθοδηγήσῃ τοὺς ἀληθινοὺς φιλοσόφους στὴ μετεπαναστατικὴ ἀνοικοδόμησι. Καὶ δὲν παραγνωρίζει τὴ λειτουργικὴ αὐτὴ ἀνεπάρκεια τοῦ «δικαίου» ὁ κατ' ἐξοχὴν θεωρητικὸς τῆς δικαιοσύνης.

Στὴ χορεία τῶν ὑπερβατικῶν ἀξιῶν, τῶν ἐμπνευστικῶν γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησι τῆς «ἀρίστης πόλεως», βρίσκεται, λοιπόν, καὶ τὸ φύσει «καλόν». Ποιὰ ὅμως εἶναι ἡ λειτουργία τοῦ «καλοῦ» στὴν κατασκευὴ τῆς ἀρίστης κοινωνίας καὶ στὴ διάπλασι τοῦ ἀντίστοιχου τύπου ἀνθρώπου; Μήπως ἡ πλατωνικὴ θεωρία τοῦ ἔρωτα καὶ τῆς ὁμορφιάς³³ ἐπηρεάζει τὴν πλατωνικὴ θεωρία τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς πολιτικῆς; Ἀπάντησις ὁλωσδιόλου καταφατικὴ δὲν θὰ ἦταν ὀρθή. Ὁ Πλάτων, συγγραφεὺς τῆς *Πολιτείας*, δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ὁμορφιά καθ' ἑαυτήν· δὲν ἐπιδιώκει νὰ ἰδρύσῃ κράτος πολιτισμοῦ· ἡ καθαρὴ πολιτιστικὴ πολιτικὴ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὶς προθέσεις του. Γνωρίζει ὅμως βαθιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση, καὶ ἀναγνωρίζει τὴ σπουδαιότητα ποὺ ἔχει ἡ εὐαισθησία τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὴ διάπλασι τῆς ἠθικῆς τους προσωπικότητος. Ἔτσι εἶναι ὁ παιδαγωγὸς Πλάτων ποὺ τοποθετεῖ πλάϊ στὸ «δίκαιον» τὸ «καλόν»: κρίνει τὴ συμβολὴ τῆς ὁμορφιάς οὐσιαστικὴ γιὰ τὴ διάπλασι τῆς ἀνθρώπινης εὐαισθησίας, καὶ θεωρεῖ τὴν αἰσθητικὴ αὐτὴ ἀγωγή, στὴν ἡλικία μάλιστα πρὶν ἀπὸ τὴν ὀριμότητα, ὡς ἀποφασιστικὴ γιὰ τὴν τροπὴ τοῦ ψυχισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὶς ἠθικὰς ἀξίες, ποὺ θὰ γίνουν προσιτὲς μόνο ἀργότερα στὸν λόγο του, μὲ τὴν ἐπέλευσι τῆς ὀριμότητος³⁴. Θεσπίζει ἄρα τὴν αἰσθητικὴ ἀγωγή, ὅχι ὅμως σὰν κάτι αὐτάξιο, ἀλλὰ μᾶλλον γιὰ τὴν προπαιδευτικὴ συμβολὴ τῆς στὴν ἠθικὴ ἀγωγή τῶν ἀνθρώπων, κύριο λειτούργημα τῆς «ἀρίστης πόλεως».

Ἐξ ἄλλου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ «φύσει δίκαιον» καὶ τὸ «καλόν», στὴ χορεία τῶν ὑπερβατικῶν ἀξιῶν, ποὺ ἐμπνέουν τοὺς ἀληθινοὺς φιλοσόφους γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησι μετεπαναστατικὰ τῆς «ὀρθῆς πολιτείας», βρίσκονται καὶ

32. *Πολιτεία* 433de, 434c, 441d, 443b-e.

33. Ἡ ἐκφρασμένη κλασσικὰ στοὺς διαλόγους *Συμπόσιον* καὶ *Φαῖδρος*.

34. *Πολιτεία* 401d - 402a, 522a. Πρβλ. Κ. Δεσποτόπουλος, *Ἡ κριτικὴ τοῦ Πλάτωνος γιὰ τὴν ποίησι*, «Χρονικὰ Αἰσθητικῆς» 5 (1966) 107-136.

ἄλλες ἀκόμη. Ἀπὸ αὐτὲς ὅμως ὀνομάζεται μία μόνο: τὸ «σωφρον»³⁵. Ὁ Πλάτων κρίνει ἀναγκαῖο νὰ ἐπισημάνῃ τὴν ἀρετὴ αὐτὴ ρητὰ, πλάϊ στὸ «δίκαιον» καὶ στὸ «καλόν». θεωρεῖ ὅτι εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴ λειτουργικὴ συνοχὴ τῆς ὑπὸ συγκρότησιν κοινωνίας, στηριγμένη, καθὼς πιστεύει, στὴν ὁμοφροσύνη τῶν πολιτῶν γιὰ τὰ καθορισμένα στὸν καθένα τους καθήκοντα. Ἴσως καὶ φοβᾶται μήπως ἡ ἐπαναστατικὴ ὁρμή, πρὶν ἀπὸ τὴ θεμελίωσιν τῆς «ἀρίστης πόλεως», παρασύρει σὲ πρωτοβουλίες ἐξαλλες.

Ἡ ἀπαρίθμηση τῶν ἐμπνευστικῶν τῆς μετεπαναστατικῆς πολιτικῆς ὑπερβατικῶν ἀξιῶν ὁλοκληρώνεται μὲ τὴ συμπληρωματικὴ ἀόριστη φράση: καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. Γίνεται δηλαδὴ ἀναφορὰ στὸ σύνολο τῶν ὑπερβατικῶν ἀξιῶν, ὅσες θὰ μπορούσαν νὰ εἶναι πηγὴ παρακινήσεων καὶ ὁδηγίων γιὰ τοὺς ἀληθινοὺς φιλοσόφους στὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς μετεπαναστατικῆς, ἀρίστης, κοινωνίας. Καὶ αὐτὸ σημαίνει, ὅτι δὲν ἀγνοεῖται ὁ πλοῦτος περιεχομένων τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, οὔτε ἡ μεγάλη ποικιλία τῶν ὁρῶν τῆς εὐτυχίας. Ἀκόμη, λοιπόν, καὶ στὴν *Πολιτεία*, ὅπου κάποιοι θεσμοὶ τῆς «ἀρίστης πόλεως» δείχνουν ἀκράϊαν αὐστηρότητα, δὲν παραγνωρίζεται ὁλωσδιόλου ἡ σωρεία τῶν δυνατοτήτων καὶ τῶν ἀπαιτήσεων, ποὺ ἔχει ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξις.

8. Ἡ πολιτικὴ θεωρία τοῦ Πλάτωνος μετὰ τὴ συγγραφὴ τοῦ ἔργου τοῦ *Πολιτεία*.

Ὁ Πλάτων δὲν ἀποδοκίμασε ποτέ, ὅσον ἀφορᾷ στὶς ἀρχές, τὴ θεωρία τοῦ αὐτοῦ γιὰ τὴ ριζικὴ ἐπανάστασιν. Ἐξ ἄλλου, ὅμως, σὲ ὕστερα τῆς *Πολιτείας* ἔργα, ἰδιαίτερα στὸν *Πολιτικό*, ἀλλὰ καὶ στοὺς *Νόμους*, καὶ ἀκόμη, ἀντίκρου σὲ κατάστασιν πολιτικὴ συγκεκριμένη, στὴν *Ἐβδόμη Ἐπιστολή*, ἐπεξεργάζεται ἢ προτείνει σχέδια³⁶ γιὰ πολιτικὴ δράσιν, ὅπου διαφαίνεται σεβασμὸς τῶν παραδοσιακῶν θεσμῶν ἢ μέριμνα προσαρμογῆς στὴν ἀντοχὴ τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος εἴτε προσπάθεια νὰ ἀποτραπῇ ἡ χρῆσις ἐκδικητικῆς βίας μὲ πρόσχημα τὴν ἐπαναστατικὴν πολιτικὴν.

Στὸν διάλογο *Πολιτικός* προβάλλεται καταληκτικὰ³⁷ ἡ ἀρχὴ τῆς νομιμότητος, ὡς ὑποκατάστατο ἔστω ἀπλῶς τῆς «πολιτικῆς» «τέχνης» ἢ «ἐπιστήμης». Ἀξιῶνεται ἡ τήρησις τῶν νόμων ὡς μέσο προπάντων γιὰ νὰ ἀποφευχθῇ τὸ ὄργιο αὐθαιρεσίας, ἰδιοτέλειας καὶ ἀδαημοσύνης (300a), ποὺ

35. Εἶναι ἡ ἀξία, ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὴν ἀρετὴ «σωφροσύνη», θέμα τῶν χωρίων 430e-432b καὶ ἄλλων τῆς *Πολιτείας*, καθὼς καὶ χωρίων τῶν διαλόγων *Χαρμίδης* καὶ *Νόμοι*.

36. Πρβλ. Luccioni, ὁ.π., σ. 294-313.

37. Ἔχει ἐξαρθῇ πρὶν ἢ ἀνυπέρβλητὴ ἀξία τῆς μόνῃς ὀρθῆς πολιτείας, μὲ τοὺς ἀρχοντας ἀληθῶς ἐπιστήμονας..., ἐάντε κατὰ νόμους ἐάντε ἄνευ νόμων ἀρχωσι... (293c, πρβλ. 293e, 294a, 303b).

κινδυνεύει νὰ εἶναι συχνὰ ἢ δίχως νόμους δράση καὶ ποὺ χαρακτηρίζεται ὡς «ἀμάρτημα πολλαπλάσιον» ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ συνεπάγεται ἡ στεῖρα ἢ καὶ στυγνὴ ἐφαρμογὴ τῶν νόμων. Ἔτσι καὶ ὑψώνεται σὲ ἠθικο - πολιτικὸ αἶτημα ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς νόμους τοὺς ἐκ πείρας πολλῆς κειμένους καὶ τινῶν συμβούλων ἕκαστα χαριέντως συμβουλευσάντων καὶ πεισάντων θέσθαι τὸ πλῆθος (300bc), δηλαδή ἡ συμμόρφωση πρὸς τοὺς κειμένους νόμους³⁸, εἴτε ὡς κανόνες ἐθιμικούς, ἀπὸ χρήση δόκιμη πολυχρόνια καθιερωμένους, εἴτε ὡς κανόνες γραπτούς, ἀπὸ τὸ λαὸ ἄμεσα νομοθετημένους ὕστερ' ἀπὸ εὐστοχες εἰσηγήσεις πολιτικῶν συμβούλων. Εἶναι προσαρμογὴ τοῦ Πλάτωνος στὶς περιορισμένες δυνατότητες γιὰ «ὀρθή» πολιτικὴ ζωὴ, ποὺ ἐνυπάρχουν στὴ γνώριμή του ἱστορικὴ πραγματικότητα. Καὶ ἀντιστοιχεῖ ἄλλωστε πρὸς τὴν ἀξιολόγηση τῆς «δημοκρατίας» ὡς «βελτίστης» μεταξὺ τῶν «παρανόμων» ἢ «ἀκολάστων» «πολιτειῶν»³⁹, δηλ. ὡς πολιτεύματος προτιμητέου πρακτικὰ στὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα.

Στὸ διάλογο *Νόμοι* (739a - 740a) ἐπιβεβαιώνεται ἡ ἄφθιτη ἀξία τῆς «ἀρίστης πολιτείας» ὡς προτύπου⁴⁰, ἀλλὰ καὶ σχεδιάζεται σχῆμα «πολιτείας», ἐγγύτερο πρὸς τὶς δυνατότητες τῆς τότε ἱστορικῆς πραγματικότητας. Εἰδικότερα, καθορίζεται νέα οἰκονομικὴ πολιτικὴ⁴¹, μὲ τὴ δικαιολογία ὅτι ἡ ἀπὸ κοινοῦ παραγωγή, στοιχεῖο τῆς «ἀρίστης πολιτείας», εἶναι κάτι *μεῖζον ἢ κατὰ τὴν νῦν γένεσιν καὶ τροφὴν καὶ παιδείαν*, δηλαδή ξεπερνάει τὴν ἀντοχὴ καὶ τὴν ἀνοχὴ τῆς τότε ἱστορικῆς πραγματικότητας. Καὶ μόνο ἐπιδιώκεται ἡ νέα πολιτικὴ αὐτή, ἡ «δευτέρα πολιτεία», νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατόν ἐγγύτερη ὅχι μόνο τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητας, ἀλλὰ καὶ τῆς «ἀθανασίας»⁴², ἐμπνευστικῆς πηγῆς καὶ τῆς «πρώτης πολιτείας».

Στὴν *Ἑβδόμη Ἐπιστολή*, ὅπου ὁ Πλάτων ἀπευθύνει συμβουλὲς στοὺς νικητὲς ἤδη ἐμφυλίου πολέμου, φορτισμένους μὲ τὴν ἀπότοκὴ τοῦ πολιτικῆ ἐμπάθειας, τονίζεται ἡ ἀνάγκη τῆς μετριοπάθειας καὶ τῆς σωφροσύνης, τῆς ἀποφυγῆς ἀντεκδικήσεων καὶ βιαιοτήτων. Δὲν παύουν τὰ δεινὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἐξηγεῖται, ἀλλὰ συνεχίζονται οἱ στάσεις καὶ οἱ ἔχθρες, τὰ μίσση καὶ ἡ καχυποψία τῶν πολιτῶν, ἂν ἡ παράταξη τῶν νικητῶν δὲν ὑπερνικήσῃ τὴ μνησικακία καὶ δὲν παραιτηθῇ ἀπὸ τὴν τιμωρία τῶν

38. Πρβλ. 300c - 301a καὶ *Νόμοι* 715d.

39. *Πολιτικός* 303ab.

40. Διὸ δὴ παράδειγμά γε πολιτείας οὐκ ἄλλη χρὴ σκοπεῖν, ἀλλ' ἐχομένους ταύτης τὴν ὅτι μάλιστα τοιαύτην ζητεῖν κατὰ δύναμιν (739e). Πρβλ. Porper, ὁ.π. σ. 103.

41. Ἐντονος εἶναι ὁ πειρασμὸς τῆς ἀναφορᾶς σὲ ὅ,τι ὠνομάσθηκε «Νέα οἰκονομικὴ πολιτικὴ» ἀπὸ τὸν Λένιν.

42. Ἔτσι, ἐκτὸς ἀπὸ τ' ἄλλα, δηλώνεται ὅτι δεῖ τὸν λαχόντα τὴν λῆξιν ταύτην νομίζειν μὲν κοινὴν αὐτὴν τῆς πόλεως συμπάσης (740a), δηλαδή ὅτι ὁ ἰδιοκτήτης γεωργικοῦ κλήρου πρέπει νὰ τὸν θεωρῇ ὡς κτῆμα κοινὸ τῆς «πόλεως» καὶ τὸν ἑαυτοῦ καταπιστευματοδόχο ἁπλῶς καὶ διαχειριστή.

ἐχθρῶν της, ἂν δὲν θεσπίσῃ νόμους ὅμοια ὑπηρετικούς τῶν ἡττημένων ἀντιπάλων της καὶ τῶν ἰδικῶν της ἀνθρώπων, καὶ ἂν αὐτοὶ δὲν δώσουν τὸ παράδειγμα τῆς αὐτοκυριαρχίας καὶ τῆς νομιμοφροσύνης⁴³. Καὶ προβάλλεται μάλιστα πολιτικὸ ἀξίωμα: νὰ μὴ ἐπιχειρῇται μὲ τὴ βία ἡ πολιτικὴ μεταβολή, ἀλλὰ, ὅταν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθιδρυθῇ ἡ «ἀρίστη πολιτεία» χωρὶς ἐξορίες καὶ ἀνθρωποσφαγές, νὰ προτιμᾶται ἡ πολιτικὴ ἀπραξία⁴⁴.

43. Ἐπιστολὴ Ζ' 336e - 337b: Οὐκ ἔστιν παῦλα κακῶν τοῖς στασιάσασιν, πρὶν ἂν οἱ κρατήσαντες μάχαις καὶ ἐκβολαῖς ἀνθρώπων καὶ σφαγαῖς μνησικακοῦντες καὶ ἐπὶ τιμωρίας παύσωνται τρεπόμενοι τῶν ἐχθρῶν, ἐγκρατεῖς δὲ ὄντες αὐτῶν, θέμενοι νόμους κοινούς μηδὲν μᾶλλον πρὸς ἡδονὴν αὐτοῖς ἢ τοῖς ἡττηθεῖσιν κειμένους, ἀναγκάσωσιν αὐτοὺς χρῆσθαι τοῖς νόμοις διτταῖς οὕσαις ἀνάγκαις, αἰδοῖ καὶ φόβῳ... ἄλλως δὲ οὐκ ἔστιν ὥς ἂν ποτε κακῶν λῆξαι πόλις ἐν αὐτῇ στασιάσασα, ἀλλὰ στάσεις καὶ ἔχθραι καὶ μίση καὶ ἀπιστίαι ταῖς οὕτω διατεθείσαις πόλεσιν αὐταῖς πρὸς αὐτὰς ἀεὶ γίνεσθαι φιλεῖ.

44. Βίαν δὲ πατρίδι πολιτείας μεταβολῆς μὴ προσφέρειν, ὅταν ἄνευ φυγῆς καὶ σφαγῆς ἀνδρῶν μὴ δυνατόν ᾖ γίνεσθαι τὴν ἀρίστην, ἡσυχίαν δὲ ἄγοντα εὖχεσθαι τὰ ἀγαθὰ αὐτῷ τε καὶ τῇ πόλει (331d). Πρβλ. Πολιτεία 496c-e.

SUR LA RÉVOLUTION D'APRÈS PLATON

R é s u m é.

Platon dans la *République* exige la liquidation des structures socio-politiques et le rejet global des mœurs de son temps, comme condition préalable à la construction de la Cité parfaite; il emploie même la formule de «table rase» du passé. Pour la réalisation de cette révolution radicale, il fait confiance à la compétence des vrais philosophes, sans se référer à aucune classe sociale; pourtant, il mentionne le consensus éventuel du «peuple».

Ce sont le «juste par nature», le «beau par nature», le «tempérant par nature», et d'autres valeurs pareilles qui seront, d'après Platon, la source inspiratrice des vrais philosophes au pouvoir; et leur méthode dans la tâche édicatrice de la Cité parfaite sera à la fois idéaliste et empirique: elle consistera en des essais successifs de création de la nouvelle société et en des corrections des erreurs correspondantes, opérés par contemplation des valeurs transcendantes et par observation de la réalité humaine en formation. Cette conception de l'apport des valeurs transcendantes à la construction de la Cité parfaite est éclaircie et définie.

Un exposé suit, concernant les modifications de cette doctrine politique dans les écrits de Platon ultérieurs à la *République*.

Athènes

Const. Despotopoulos